

'Ik deed gewoon wat er moest gebeuren'

GERBEN VAN 'T HOF

'Ik houd niet van het woord verzetsstrijdster', zegt Kohlbrugge stellig. Ze friemelt haar gehoorapparaat in. "Ik deed gewoon wat moest gebeuren. Mensen denken altijd dat ik in een vreselijke tijd heb geleefd. Misschien dat degenen die niets deden bang waren. Maar in het verzet waren we continu bezig. Je stond voor iets. Het was ook een heerlijke tijd."

Deze kleine vrouw met vriendelijke oogopslag behoort tot de hoogst gedecoreerde verzetsstrijders van Nederland. Op uitnodiging van de Stichting War Requiem - Bridge to the Future spreekt ze op vrijdag 16 september in Arnhem over haar strijd,

rond het thema Vrouwen en Oorlogsgeweld. "Voor de generaties na mij is het belangrijk. Ik stond onlangs voor een schoolklas. Groep 8, enthousiaste kinderen. Vraagt een jochie: 'Heeft u weleens iemand doodgeschoten?' Zo met zijn vinger in de vorm van een pistool. Nooit, zei ik. Hij teleurgesteld. Ik niet."

Ze grinnikt. Staart vanaf de bank naar de weelderig begroeide binnentuin achter haar huis in Utrecht, de stad waar ze in 1914 werd geboren. Als jongste in een Nederlands hervormd gezin met vijf meisjes. In 1936 volgde ze een opleiding in Berlijn. Het nazisme had zijn klauwen al in de Duitse samenleving gezet. Ze zag Hitler van dichtbij, toen hij op zijn verjaardag in zijn auto langsreed en zich wilde laten bejubelen.

Kohlbrugge weigerde 'Heil Hitler' te zeggen. 'Wat was er mis met goedemorgen?' vroeg ze nog. Ze belandde daardoor in de cel. De Nederlandse gezant kreeg haar vrij. Ze moest wel onmiddellijk het land uit.

Pamfletten

De Utrechtse ging werken op het secretariaat van de kerk. In oktober 1940 kwam de ariërparagraaf: iedereen in een officiële functie moest verklaren geen Joods bloed te hebben. "Een vriend van me, dominee Jan Koopmans, schreef in reactie daarop een pamflet, Bijna te laat!. Hij maakte duidelijk dat iedereen die zijn handtekening zette, de Joden daarmee op een zijspoor plaatste en zich dus schuldig maakte aan de Jodenvervolging. We móesten weigeren", zegt Kohlbrugge.

Tegen de 30 was ze toen. Ze wist een drukker te vinden die 30.000 pamfletten leverde. Het was de eerste verzetsactie van dit soort. De Gestapo is er nooit achter gekomen wie erachter zat, zegt ze. "Over de consequenties dacht ik bewust niet zo na." Zo bijzonder is het allemaal niet, benadrukt ze herhaaldelijk. "Je krijgt met elkaar een idee. Iemand moet het dan gaan doen."

Kohlbrugge schuifelt naar de keuken om een glas water te halen. "We hadden met z'n allen tegen de Duitsers moeten zeggen dat het ze geen zak aanging of iemand Joods was of niet", zegt ze als ze weer op de bank ploft. "Mensen durfden het niet. Het had ze hun baan gekost. Ze vreesden voor hun gezin. Ik was jong, had geen kindertjes. Dat maakt wel verschil."

Van een relatie en kinderen kwam het niet meer naarmate Kohlbrugge dieper in het verzet raakte. Ze woonde vanaf 1950 altijd samen met zus Hanna, een hoogleraar Perzisch. Zij overleed in 1999. In de straat voor de deur reed een automobilist haar dood, zegt Kohlbrugge hoofdschuddend.

Vanaf 1942 smokkelde de Utrechtse microfilms met geheime informatie naar Londen en Zwitserland. Ze reisde per trein en liep alleen door donkere bossen de grens over. De microfilms droeg de verzetsstrijdster over aan een contactpersoon van de Nederlandse regering in ballingschap.

In april 1944 liep ze in de trein tegen de lamp. Haar persoonsbewijs werd herkend als een vervalsing. "Die man die het controleerde, stak het in zijn zak. De deur van de coupé ging dicht en er werd een soldaat bij gezet. Dan weet je het wel. Ik wist dat zo'n arrestatie kon gebeuren. Toch was ik er onvoldoende op voorbereid. Als je zo lang niet betrap bent, voel je je enigszins immuun."

Baby's

De klok tikt. Kohlbrugge zucht. "Op het Stationsplein in Amsterdam stoven de omstanders opzij. Als ze dicht om me heen waren gaan staan, had ik kunnen vluchten. Maar ze stonden me een beetje aan te gapen. Dát was Nederland in de oorlog."

In concentratiekamp Ravensbrück werd ze tewerkgesteld bij pasgeboren baby's van opgepakte vrouwen. Die kwamen gezond ter wereld. Voedsel was er nauwelijks. Na een week werden de baby's mager. Na twee weken stierven de meeste kindjes ziek en ondervoed in haar armen.

Ze overleefde Ravensbrück dankzij de hulp van twee Tsjechische vrouwen. Zij brachten Kohlbrugge naar een ziekenbarak toen ze hoge koorts kreeg. Het bleek tuberculose te zijn. "Als ze mij tussen alle tyfuspatiënten in het kamp hadden laten liggen, was ik er niet meer geweest."

Na de oorlog verplaatste Kohlbrugge haar werkterrein naar de kerken achter het IJzeren Gordijn. Ze bezocht predikanten die gehinderd werden in hun werk of vervolgd werden en maakte de smokkel van bijbels en medicijnen mogelijk. Het leverde haar na de val van de Muur hoge onderscheidingen en eredoctoraten op in verschillende Oost-Europese landen.

"Mensen hier dachten dat daar een beetje onvrijheid heerste. Maar het was verstikkend. Beroerder dan het hier tijdens de oorlog is geweest. Mensen werden gedwongen dingen te zeggen en te doen waar ze niet achter stonden. Dat gaat heel subtiel. De eerste keer mompelen ze: ach. Daarna nog een paar keer. Voor ze het weten zijn ze in een systeem getrokken."

Vriendschap

Met een van de vrouwen die haar het leven redde, bleef Kohlbrugge bevriend. Al was dat moeilijk: ze spraken elkaars taal niet. De Tsjechische had een hoge functie in de communistische partij. Kohlbrugge was juist fel tegen het communisme.

"Ik kon het niet over mijn hart verkrijgen haar te laten vallen. In Ravensbrück zette ze alles opzij om mij te helpen. Toen ze was overleden schreef haar zoon vanuit Amerika: 'Hartelijk dank. Je bent de enige geweest die moeder niet in de steek heeft gelaten.' Ik schaamde me dat ik niet nog meer voor haar had gedaan."

Mensen durfden het niet. Ze vreesden voor hun gezin. Ik was jong, had geen kindertjes. Dat maakt wel verschil Hebe Charlotte Kohlbrugge